

ցառասունից անց է. երիտասարդութիւնը
և նոյնիսկ ՅԵ տարեկան տղամարդիկ զին-
տը են տարված: Մեծամասնութիւնը ունի
աչքերի խելացի արտայայտութիւն, գեղե-
ցիկ գիմաքջեր, շատերը բլօնդիններ են
այսինքն խարտիշահեր մի տիպ, որ բոլո-
րովին չէ նմանում Անդրկովկասի հայերին
Նրանց հագուստը կատարեալ քուրճ է, ար-
ագին տեսքով՝ վայրենիներ, տփէտ, երկ-
չտա, խոնարհ, հետաքրքրվող, միամիա և..
շափականց դժբաղդ ու համակրելի վայրե-
նիներ:

զիւղում կայ տասը ընտանիք Ռուսաստանից գտնվում է Հայաստանում, շատերը նրանցից ապրել են այստեղ՝ 12—15 տարին և չեմ կարող հազարդութեան մեջ զրոյցը իր ամբողջ պարզութեամբ ու անկատ միամտութեամբ, որ վրաս սարսափելի ծանր ու տխուր տպաւրութիւն թողեց Դրանք մի շարք կը կը առաջանանան թիւներ էին. խորհուաչանքներ, դառն ու տխուր գանգատաներ, խառնուրդ անիմաստ, զուտ մանկական յոյսերի, կարված վարենու խորամանկութեան սպիտակ թելերոց Այն բոլորի մէջ, ինչ որ ասում էին նրանք, նկատվում էին անյուսութեան խուլ վհատութիւնը, անխուսափելի կորստեան գիտակցութիւնը, և—կը կնում եմ, —նրանց պատմածները սարսուռ էին աղդում. և ես ամաչում եի, և ցաւ եր պատճառում ինչ եւրօղացուռ, ինտելիգենտ մարդուռ, խոստովանել իմ բոլոր անձնական անզօրութիւնը՝ օգնելու նրանց իրանց կորստեան անդժունդի ծայրին:

զինված աւազակութիւններ այլևս չը կան
մեղանում, բայց մինչ այդ 12 տարվայ
ընթացքում ամբողջ գիւղը երեք անգամ
բոլորովին թալանի է ենթարկվել. տարան
մինչև անգամ լարդի ծածկոցները: Մեզ
կողոպատում են այժմ ուրիշ կերպ. աւազակու-
թիւն չը կայ, բայց կայ աւելի վատթարը:
«աշարը»: Տեսնում ես, կառավարութիւնը ին-
քը մեզնից հարկեր չեն հաւաքում, այլ տա-
կս է կապալով՝ «աշարով»: Կապալառուն
թիւրդ է կամ թիւրը. հայի չեն տալիս. Ե
նա մեզնից վերցնում է ոչ թէ «տասա-
նորդը», այլ «մի եօթերորդական» մասը
այն բոլորից, ինչ որ ուժենք մենք—հա-
ցից, կազամբից, կարտօշկայից, սոխից,
խոռից, մինչև իսկ հասարակ կպչան ցա-
խից: Առաջ, ի հարկէ, ծանը եք, այնու ամե-
նայիւր կարողանում էինք վճարել, բայց
այժմ, ահա երկու տարի է արդէն, որ «ա-
շարը» պահանջում են մեզնից դրամով:
Մենք կարդղ ենք վճարել արդքանը: Ինքոն
գատէր. երկու քառակուսի սաժէն աարա-
ծութեամբ բանջարանոցի համար մեզանից
պահանջում են... 60 բուրլի: Մինչդեռ եթէ
նոյնիսկ բանջարանոցից ստացված բոլոր
եկամուտը ծախելու ինենք, ելի չի ստաց-
վի 20 ը.։ Նոյնն էլ հոգից 15,000 ոտնաչափ
երկարութիւն և 10,000 էլ լայնութիւն ու-
նեցող դաշտից պահանջում են 25 լիրա: Ախր
քրանելից վերցնենք: Ո՞ւմը կարող ենք ծա-
խել այսաեղ ծանապարհներ չը կան, քա-
զաքներ նոյնպէս, ժողովուրդը՝ ամենուրեք
աղքատ... Իսկ եթէ չը վճարենք՝ դատարանը
կայ. իսկ դատարանը միշտ էլ վճռում է
յօդուաթիւրդի, որքան էլ որ նա մեզա-

ԲԱՆԱՐԱՐԱԿԱՆ

Անհատական տեսակչություն պատմական
և լոյթների լուսաբանութեան նկատմ
եղանում համարվում է կենարքնական
անցք Անհատի կամքը, անհատի ցան
իւնը, նրա ձեռներէցութիւնն ու է
իան, կապված նրա ընդունակութիւնն
այ, հանդիսանում է, ըստ այդ տեսա
ի, այն միակ գրդիչը, որով գրեթէ
ատրվում է մեր պատմական կուտու
ան առաջնազգութեան ընթացքը:

Անհատականութեան տենդենցը նկատվուի գարգացել է մեզանում, սուբյեկտիվութեան սէջ, և հասարակական կեանքի գացման ընթացքը ըմբռնելու համար եսակէտը, զիտակցաբար թէ անգիտաբար, ունի կողմնակիցների մի խ

Արդեօք անհաման է մարդկարին հասա

ութեան պրօգրեսսի գրդիչը, արդեօք
սրեղ անհատներն են մարդկային կես
զաշը ջման կարապեաները և գիտա-
ռաջադիմութեան զլխաւոր ֆերմենտներն
ամանակակից հասարակական պրօբրե-
մից խոշորագոյնն է սա, որին կամե-
նք նուիրել մեր ներկայ յօդուածը:
Գիտական պատմութիւնը անդառ
երազ առաջուցել է, որ մարդկաւին

պրպով պատացուցել է, որ մարդկային
արակութիւնն կեանքի յեղաշրջում
եղի են ունենում որոշ օրէնքն
սմաձայն, որոշ օրինաչափութեամբ
առեղականութիւմքը Պատմական կես
սրբացման պրօցեսում այդ օրին
ափութիւնը այնքան հաստատուն,
ան ամուր է, որ նրա աստիճանա
առջևադացութեան ուղղութիւնը եր
կարող թիգվել այս կամ այն կողմը
անձին անհատների աչ տիտանական զ
երով և աչ էլ նրանց կամքի ամենազ
առաջին կան պայմաններ, և այն էլ

նից քաշ տալու լինի: Իշխանութիւնը չէ ել
ուղում մեզանից ոչինչ լսել, և ահա վաճառ
ուրմ են բոլորը, ինչ որ կայ մեզ մօտ.
հողը, անասունը, իրերը, նոյն խոկ հա-
գուստը Գնա մերկ ընտանիքով և ինքով էլ
մերկ, ուր որ ուղում ես Ահա
հենց ալժմ մեզ սպառնում է միեւ-
նոյն աւերածը, պահանջում են ամբողջ
գիւղից այնքան դրամ, որքան 10 տարում
մենք չենք կարող վաստակել Մենք մի
կերպ քաշ կը տանք, գուցէ, ոչ շատ երկար
ժամանակ, գանգատ կը տանք նահանգա-
կան դատարանին, որ էրգորումում է, բայ,

ինչքան էլ որ չարչարգելու լինենք, այնու
ամենայնիւ գարձեալ կը վաճառեն: Հարեան
գիւղում միենոյն բանը պատահեց, չը կա-
րողացան «աշարը» վճարել, վաճառքի հա-
նեցին, 3000 բուբլի արժողութիւն ունեցող
հողին առևին ընդամենը 200 բուբլի եւ
նրանք ցանուցիր եղան՝ մէկը Ռուսաստան
գնաց, միւսը Ամերիկա..., Կատ է մեր վի-
ճակը, շատ վատ: Ոչ պաշտպանող կայ,
ոչ արդարութիւն: Իշխանութիւնը ծեծում
է, հայիոյում. «Դու,—ասում է,—մարդ չես,
այլ հայ՝ նշանակում է, զնից էլ վատթարժու-
թիւրդերը՝ նմանապէս. «Ժամանակ առևէ կը
մորթենք, —ասում են, —անիծեալ գեաւուր-
ներին. չի օգնի ձեզ Ռուսաստանը, չի հաս-
նիք: Անցեալ գալնանից սկսած երկու անգամ
արդէն պատրաստվում էին կոտրած սկսե-
լու, բայց թիւրքաց իշխանութիւնը թոյլէը
առեց, ասելով թէ յարմար ժամանակ չե-
այժմ... Իսկ կանանց վերաբերմամբ նրանք
շատ վատ են վարդում: Հէնց որ քիւրդը
մի աղջիկ կամ կին է տեսնում մենակը,
իսկորոն միամնում է, եռածմն ուղարկե

Խակոյն փշացնում է, երբեմն ուղղակի փախցնում տանում է իր մօտ, պահում է մի քանի օր և ապա վերադարձնում, իսկ քիւրդից յետոյ էլ մվ նրան կութեան կառնի: Նրանք թալանում էլ են այժմ ոչ առաջվայ պէս, որ գալիս էր հրացանով զինված և վերցնում. այժմ այդ բանը չը կայ, դրա փոխարէն՝ հէնց որ տեսնում է հային, ասում է. «Ինձ նուէր բեր այսքան այս-ինչ բանից, այսքան էլ այն-ինչից: Իսկ եթէ չը բերե՞ կը սպանեմ»: Եւ կը սպանի էլ: Ժանգարմներից ու զինուրներից էլ շատ վատ նեղութիւններ ենք կրում. գալիս են, ուսում, խմում, անպատճում կանանց և ոչ միայն չեն վճարում նրանց համար, ինչ-որ վերցնում են, այլ զեր իրանք էլ ըրախ-շիշ» են պահանջում: Խակ երբ գնաս գանգատվելու, լաւ է եթէ միայն ծեծելով բաւականանան, ապա թէ ոչ բանտ էլ կը նետեն: Ասում ենք քեզ, որ թիւրքիայում չը կայ արդարութիւն Ես ահա 45 տարեկան մարդ եմ, տեսնում ես, բայց թղթերումս գրված է 25: Գալիս են ու ասում. «Դնա զինուրՃ: Ո՞ւր գնամ, երբ ես արդէն զառամել եմ: «Սուա ես ասում, — նկատում են. — իշխան նութիւնը քեզանից լաւ է իմանում, թէ դու քանի՛ տարեկան ես. Խակ եթէ զառամել ես, այդ նրա համար է, որ չները միշտ շուտ են ծերանում»: Մեղանում բոլորին հաւաքեցին, տարան, ում որ կարելի էր, մէկին, որ համարեա կոյր էր, նոյնպէս տարանք Որքան կանայք ու փոքրիկ երեխաներ այժմ մնացել են քաղցած, որոնք (կանայք) ծնողներ էլ չունեն, որ նրանց կերակրեն: Ահա այժմ մենք հաստատ կերպով վճռել ենք, եթէ գարնանը առաները չը

հասարակական պայմանները, որոնք միայն
պատճառ են դառնում հասարակական յե-
ղաշրջումների։ Եթէ մենք խորասուզվելու
լինենք մարդկային հասարակութեան պատ-
մական անցեալի մէջ, կը տեսնենք, որ
պատմական կեանքի իւրաքանչիւր էպօխաւ
յում գործիւն են ուսեցել՝ իրար դէմ առ
դէմ կանքնած հասարակական երկու հակա-
դիր տարբեր, կազմելով նոյն էպօխայի ու-
ցիալական կուլի իսկական ազբիւրները։
Եթէ մենք ուսումնասիրելու լինենք մարդ-
կային համայնակեցութեան իւրաքանչիւր
ձևի փոփոխութեան փաստը՝ աչ անհատի, այլ
հասարակական տեսակէտից, կը տեսնենք,
որ բոլոր հասարակական յեղաշրջումները
արդիւնք են եղել դասակարգային պայ-
քարների, իսկ խորու անհապները՝ այդ
պայքարների այս կամ այն կողմի արտա-
յացիչները։

կըւ Նոյնիսկ ՀՀ դարի առաջին կէսի
պատմագիրների (Թիէր, Գիզօ) համար
պարզ է եղել, որ այդ յեղափոխու-
թիւնը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ֆէօ-
դալիզմի և «Երրորդ դասակարգի» միջն
տեղի ունեցող փոխադարձ պայքարի վըճ-
ռական ճակատամարտը: Եւ այլևս ոչ ոքի
համար գաղտնիք չէ, որ այդ պայքարն ու
ճակատամարտը երկու ախոյեան դասա-
կարգերի միջև մղվում էր միմիայն սօ-
ցիալական գերակշռութիւն ձեռք բերելու
համար: Պայքարը այստեղ անհատական չէր,
հաստրակական էր: Ինդաշրջումն էլ անհատ-
ական ջանքերի արդիւնք չէր, այլ հաստ-
րակական պայքարի արգասիք: Բայց այ-
նու ամենայնիւ անհատը գործում էր, ար-
տայայտվում էր, զոհվում էր: Ուրիմն մըն
էր նրա գերը պատմութեան մէջ կամ յատ-
կապէս պատմական այդ յեղաշրջման մէջ:

Մարդկային հաստրակական կեանքը աս-
տիճանաբար դարեր է զլորում մէկը միւսի
հաեկցի: Դասակարգերի պայքարները հետ-
հետէ զօրեցանում ու իրանց վախճանին են

գան այստեղ, մենք բարորպ անպատճառ
պիտի փախչենք Ռուսաստան, մինոյն է.
այստեղ մենք կամ սովամահ կը լինենք,
կամ քիւրդերը մեզ կը մորթունեն:
Սստուած ձեզ օրնէ: Մենք միայն
Ռուսաստանի մէջ լոյս տեսանք: Ինչպէս
լաւ էինք մենք ապրում այնտեղ, մի օ-
րում վաստակում էինք այսքան, որքանը
այստեղ չէինք վաստակի մի ամսում ան-
գամ: Բայց լիժար էինք, սկսեցին մեզ ա-
սել: «Վերադարձէք կրկին ձեր երկիրը.
Թիւրքիայում այժմ ազատութիւն է. ձեր
հողերը ձեզ կը վեռառազմնեն. ևս այստեղ

ողմարը ծագ կը վերադարձանք. բայ այստեղ
(այսինքն Ռուսաստանում) ձեզ զինուր են
տանում, ձեզանից հարկեր են տանում.
իսկ հոգ, — ասում են, — սպասեցէք, 20 տարի
յետոյց Հաւատացինք և ամբողջ ընաանի-
քով եկանք. և տան դժբաղութիւնը Հաւա-
տացէք մեզ, մենք այժմ մտածում ենք, որ
հայի համար աւելի լաւ է վերջին բանուրը
լինել Ռուսաստանի մէջ, քան ամենահա-
րուստ գեղջուկը Թիւրքիայում: Մենք
արդէն փորձ արինք անցեալ աշ-
նանը վերստին գաղթել Ռուսաստան, բայց
ուստաց մաքսատունը Կարառուրդանում պա-
հանջեց իւրաքանչիւր սայլի համար 70 ր.
մաքսահարդի և 3 ր. 50 կոտէկ էլ ամեն մի
եղան համար, բացի գրանից՝ գեռ մի 20 օր
էլ կարանախում գնան նստիր: Ռուսեղից
գտնենք այժմ ամեն մի սայլի համար 70
ըուբլի: Դէն ձգենք նրան, ափսոս է. չէ որ
նոր է. իսկ եթէ ծախենք այստեղ, ով կառ-
նի: Եւ սարսափելի էլ է առանց սայլի
Ռուսաստան գնալի. ինչժամկ պիտի ապրուստ
ճարենք, եթէ գեռ, գոնէ, հող էլ է տային...
Անու ամենահետեւ հէտո ու ձեւնենու հասկեն...

Այսու ամենայնիւ, հէնց որ ձիւները հալվեն,
մենք էլ կը հեռանանք. թող լինի, ինչ որ
լինելու է. եթէ մեռնելու ենք, աւելի լաւ է
մեռնենք Ռուսատանում, քան այսաեղ,
որովհետև անպատճառ գարնանը մեզ կու-
տօրելու են...
«Ես նորից եմ կարդում այս խօսէիս գը»

卷之三

ЧИСЛЕННЫЕ МЕТОДЫ

Կ. Պօլոս, ծ Ամարտ
Էղիլինէի հայոց առաջնորդին համար աս-
կէ քանի մը շաբաթ առաջ զրոյց ելաւ,
թէ կախաղան հանոււած է Ծիւթրիւփաշալի-
անձնաւութիւն թելագրած ըլլալուն համարէ
Այս ատեն պատրիարքարանը կառավա-
րութեան զիմում ընելով տեղեկութիւն ու-
զեց, սակայն կառավարութիւնը մեր-
ժեց պատրիարքարանին բանակցութեան
միջոց տալ, այլ միայն հաւասարիքներ
առուաւ, թէ առաջնորդը ողջ առողջ է:
Անոեա շաբաթ ոռ ապահովարատնն ուն-

Անցեալ շաբաթ օր պատրիարքարանն ըստ
աւացաւ հեռագիր մը Եղիշնէի տուաշնորդին
ստորագրութեամբ։ Ղևոնդ վ. Դուրեան
անձկութեամբ կը խնդրէր նիւթական օգ-
նութիւն հօտին կարօտութիւնը և թշուա-
սութիւնը մէջ բերելով։

Այս հեռագիրը մեծ զարմանք պատճառեց,
վասնզի հեռագրական յարաբերութիւնները
ընդհատուած են Եղիշնէի հետ և միայն
անթել հեռագրի կայան մը կայ, որ զի-
նուորական իշխանութեանց ձեռքն է։

Արշարունի պատրիարք անմիջապէս հե-
ռագիրը թղթատարական և հեռագրի մի-
նիստրի՝ Ուկան Մարտիկեանին դրկեց, բա-

ասսում, այդ պայքարսնըը յաճախ ունենում են ծանր ճգնաժամիք, հիւանդատ եւ լէջեր։ Դասակարգերից նորը, առաւել կենսունակը, համներով իր զարգացման ամենաբարձր գագաթնակէտին, սկսում է ամբողջովին ժխտել հնի կարեւորութիւնը և մտնելով օրհասական կուի մէջ նրա հետ՝ տապալում հնի հասարակական կազմակերպութեան խարխուլ ձեերը և տպա սահնում տնտեսական գերակշռութիւն։ Այդ գերակշռութեան վրա նա կառուցանում է և իր սօցիալական տիրապետութիւնը։ Այդօրինակ ձեռվ տեղի ունեցաւ ԽՎIII դարի մայրամտին բուժուազիայի տիրապետութեան փաստը։ Անցել է այդ օրից աւելի քան մի դար։ Մենք այժմ կանոնած ենք մի նոր իրականութեան, պատմական մի նոր էպօխայի առջե (Եւրոպայում՝ 1848-ի յեղափոխութիւնից յետոյ)։

թիւնները, որոնք իրանց սաղմնային վիճակից աստիճանաբար զարգանում էին ամբողջ XIX դարի ընթացքում, այսօր, մեր ժամանակակից իրականութեան մէջ, նրանք ստացել են ողբերգական բնաւորութիւն։ Մենք աեսնում ենք, թէ ինչպէս բացարձակ կերպով թագաւորում է ացցիալական անարդարութիւնը։ ԽՎԱ դարում ներհակ հասարակական դասակարգերն էին՝ աւատականութիւնն ու բուրժուազիան, և վերջինս եղաւ փոխադարձ պայքարում յաղթանակիողը։ Այժմ բուրժուական տիրապետութեան շրջանում հանդէս է եկել մի նոր դասակարգ՝ բանտօրականութիւնը, որը հիմնովին ժխտում է ժամանակակից հասարակական կազմակերպութիւնը։ Այս ժխտումը մի անխուսափելի պայքար է, պայքարի ժխորհը բզիող հակառակութիւնները ներկայում, Արևմտեան Եւրոպայում մանաւանդ, սրբել են այն աստիճան, որ հասարակական-կուլտուրական շրջանում տեղի է ունենում մաքերի օպպօզիցիօն խմբումն ժամանակակից տիրող կազմակերպութեան դէմ այնպէս, ինչպէս ԽՎԱ դարում «երրորդ դասակարգի» կողմից Փէուկալիզմի

բածս խօսակցութիւնը։ Եւ որքմն գունատ
ու աղօտ է երեսում նա ինձ, երբ ես այլիս
չեմ տեսնում իմ առջե նրանց թախծոտ,
վշտահար աշքերը, երբ չեմ լսում նրանց
անյօյս լքում ու թախծութիւն չնշող ձայ-
ները։

«Ենեղա, տգէտ, խարված մարդկիկ։ Նրանք
իբրև սրբութիւն պահպանում են զեր ոռու-
սական անցագիլները, որ 1908—9 թւա-
կաններին տուել էին նրանց։ Նրանք հա-
ւատում են նրանց, ինչպէս թալիսմանների,
յամառաբար չը հասկանալով, չը կամենա-
լով անգամ հասկանալ, որ այդ սպիտակ

թղթի կառը՝ պետական գրոշմը վրան
և գրագրի ծեռքով գրված անգրագէտ բնաւ-
գրով այլևս ոչ մի արժէք չունի՝ այն քայ-
լից յետոյ, երբ նրանք ծածուկ հեռացան
Ռուսաստանից, բնակութիւն հաստատեցին
այստեղ և դարձան եթէ ոչ «Ճե յուր», գո-
նէ «Ճե factio» թիւրքական քաղաքացիներ։
Եւ եթէ նրանք իրանց տպիտութեամբ
զանցառեցին սուսաց օրէնքը, արժանավա-
յել կը լինի Ռուսաստանին յենվել մեռած
առափ վրա, երբ այդ մարդիկ վերա-
դառնան կրկին գէպի նա ազերսանքով՝ «Նո-
րից մեզ վեր առէք ձեզ մօա»։
«Ու նորից եմ ես կրկնում. ես երկար
չեմ մոռանայ այն օրերը, որ ես անց կաց-
րի Զելկանի գիւղի գետնափոր-նկուղում։
Չեմ մոռանայ նաև այն մօմենտը, որը ձեզ
Պետերբուրգում կը թւայ և սանտիմենտալ,
և ծիծաղելի, բայց որը այստեղ ինձ, ոչ
այնքան կրօնասէր մի մարդու, վրա ցնցող
տպաւորութիւն թողեց, երբ, հրաժեշտ տա-
լով ինձ, զառամեալ ծերունի քահանան
դիմեց իր ետեկին կանգնած գիւղացիներին։
Եղբայրներ, ազօթենք, որպէսզի Ռուսաս-
տանը մեզ չը մոռանայ»։ Եւ ամբողջ բազ-
մութիւնը ծունկ չոքելով՝ հառաջանքներով
ու հաւատով կրկնեց բարձրաձայն նրա
վշտահար խօսքերը։

Digitized by srujanika@gmail.com

ԵՐԻՔԻՆ ՏԵՍԱՀՈՒԹԻՒՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՎԵՐԱԾՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅՈՒ
ՂԵԱԿԻՆ *)
Վ

*¹⁾) Տես «Մշակ» №№ 51, 52 և 60.

զօրեղ արտայայտութեան արդասիլքնե
ԶԵ որ հանձարեղ անհատները զօրեղ հ
բեր են թողել պատմութեան մէջ ՀՅ
այդ տեսակէտից անհատական կամքն
էներգիան մի խոշոր գործոն պէտ
համարվէր պատմութեան մէջ Եւ
այստեղ պատմական առաջդիմութեան
կատմամբ երկու տարբեր տեսակէաներ
հանդէս գալիս Հակառակ վերը ընդգծ
գիտական պատմութեան բարոշման, ո
բիէկախվիստները անհատըն չափազ
խոշոր, յաճախ վճռական դեր են յատկա
նում պատմութեան մէջ Նրանք իր
տետակէտը հիմում են պատմական մի շ

փատակալ գրասուն և պատավան մը շ
փատաերի վրա, որոնք պատվում են
և ապօէնի, մի թիսմարկի, մի Պետ
Մեծի կամ գեղարուեսահական հանճար
իր շուրջը՝ Նրանց տեսակէտից վերոյիշ
անհատները կարողացան ամբողջ յեղա
ջումներ առաջ բերել կեանքի մէջ. որ
հետեւ Նապօլէոնը ամբողջ Եւրոպան կա
զացաւ տակն ու վրա անել. Պետրոս Շ
իր անյողդողդ կամքի զօրութեամբ ու
ներգիայով գաւազանի հարուածով՝ յե
մնաց Ռուսաստանը բարենորոգել, Բ
մարկը՝ Գերմանիային անընկենի հզօր
թիւն հաղորդել, իսկ գեղարուեսահակ
հանճարները իրանց սանեղծագործական ի
փով հասարակական մաքի և երեսակայ
թեան. համար Հպօխաներ կազմել Եւ
անսակէտի արամարանական հետևողա
նութիւնը յանգում է այն կէտին, թէ
յութեան կոիւր այնքան չէ նպաստ
հասարակական պրօգրէսին, որքան
մարդկանց յաղթանակներն ու գիւտե
մայն մարդկանց, որոնց ձգտումների գրդ
իրանց «առաջնութեան» համար մղ
պայքարն է. Դրանք այն հերոսներն
որոնք միայն ընդունակ են վերակենք
և ացնելու, թարմացնելու հասարակակ
իներտ, թմրած մասսաները և նրանց
մար նոր ուղղութիւն, նոր հեռանկարն
առանալ: Կը նշանակէ՞ անհատն է պատմ
կան առաջնութացութեան գլխաւոր գ

